

CEBERTİ, İsmâil b. İbrâhîm

(اسماعيل بن ابراهيم الجبرتي)

İsmâil b. İbrâhîm

b. Abdissamed el-Cebertî

(ö. 806/1403)

**Cebertiyye tarikatının kurucusu
Yemenli mutasavvıf.**

722'de (1322) Yemen'in Zebîd şehrinde doğdu. Gençliğinde ilim tahsilıyla meşgul oldu, bir süre hocalık yaptı, daha sonra kendisini zühd ve ibadete verdi. Kısa sürede bölgenin en tanınan ve itibar gören bir şeyhi oldu. Çevresine birçok mürid toplandı. Bunlar arasında devrin hükümdarı Sultan Eşref de dahil olmak üzere birçok devlet adamı ve âlimler de bulunmaktaydı. Ordusu Zeydîler'in imamı Sabahaddin Herevî tarafından kuşatılan Sultan Eşref'e bu kuşatmanın başarısızlıkla sonuçlanacağını müjdelemesi Cebertî'nin itibarını daha da arttırdı. Şevkânî'nin ifadesine göre dindarlar ibadet ve zikir maksadıyla, ihtiyaç sahipleri itibarından faydalanmak için, işi gücü olmayanlar da semâ için çevresinde toplanmışlardı (*el-Bedrû't-ğâli*, I, 139).

Vird* olarak Yâsîn sûresini okur ve bu süreyi her gün belli sayıda okumanın maddî ve mânevî bütün ihtiyaçları gideceğini söylerdi. Bundan dolayı mensuplarına "ehl-i Yâsîn" de denilmiştir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin görüşlerine son derece bağlı olduğundan onun *Fuşûşü'l-hikem*'inin bir nüshasına mutlaka sahip olunmasını tavsiye ederdi. Gerek bu düşünceleri gerekse Yâsîn sûresinin faziletine dair yazdığı bir risâlede mevzû hadislere yer vermesi sebebiyle çeşitli tenkitlere mâruz kaldı. Ulemâdan Ahmed en-Nâsirî Cebertî'ye ve müridlerine şiddetle karşı çıkmış, ancak Sultan Eşref şeyhe sahip çıkınca giriştiği mücadeleden bir sonuç alamamıştır. Yemenli şair Züvâli, Sâlih el-Mısırî adlı bir âlimin bir manzumesinde şeyhi eleştirdiği için Hindistan'a sürgün edildiğini söyler (bk. *Sehâvî*, II, 284).

Müridlerine kerametten çok istikamete değer vermelerini tavsiye eden Cebertî semâin velîlerin yolu olduğunu söyler ve "semâ insanın mihenk taşıdır" derdi. Semâa düşkün olduğu halde mânâsını kavrayamayanların ve semâ esnasında okunan şiirlerden uygun anlamlar çıkarılamayanların semâ yapmalarının haram olduğunu ifade ederdi. Ona göre "semâ kaygan bir zemindir; bu zeminde ancak er olanlar yürüyebilir".

Zebîd'de vefat eden Cebertî Bâbüssi-hâm Mezarlığı'nda toprağa verildi ve burada kendisi için muhteşem bir türbe yapıldı. Zebîd'in mânevî sahibi ve koruyucusu sayılan Cebertî'ye, Cebertiyye adlı bir tarikat nisbet edilmektedir.

Cebertî'nin şeyhi Ebû Bekir b. Ömer el-Ehdel'e Ehdeliyye tarikatı nisbet edildiğinden Cebertiyye de bu tarikatın bir şubesi sayılmıştır. Kaynaklarda Ehdeliyye bazan Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye isnat edilen Ekberîyye'nin, bazan da İbnü'l-Arabî'nin Abdülkâdir-i Geylânî ile münasebeti dolayısıyla Kâdiriyye'nin şubelerinden biri olarak gösterilir. Cebertî'nin, yanında *Fuşûşü'l-hikem* bulunmayan müridlere iltifat etmediği göz önüne alınırsa Cebertiyye'yi Ekberîyye'nin bir şubesi olarak kabul etmek daha doğru olur. Cebertiyye tarikatı şeyhin ölümünden sonra oğlu Radıyyüddin tarafından devam ettirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Ahmed ez-Zebîdî, *Tabakâtü'l-havâş*, Beyrut 1406/1986, s. 101-108; *Sehâvî*, *ed-Dev'ü'l-lâmi*, II, 282-284; *Şevkânî*, *el-Bedrû't-ğâli*, I, 139-140; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, 212^a-213^b; Zebîdî, *İkd*, s. 45; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ*, I, 358.

İRFAN GÜNDÜZ

CEBERTİYYE

(الجبرتيية)

İsmâil b. İbrâhîm el-Cebertî'ye

(ö. 806/1403)

nisbet edilen bir tarikat

(bk. **CEBERTİ, İsmâil b. İbrâhîm**).**CEBERÛT**

(الجبروت)

Mülk ile melekût âlemleri arasında veya melekût âleminin üstünde zaruretî hüküm sürdüğü âlem; Allah'ın zâtı, azamet ve celâl sıfatı.

Arap dilcileri ceberût kelimesinin "kahr, zorlama, hâkimiyet" anlamındaki *cebr* kökünden geldiğini, bu mânâyı daha kuvvetle ifade etmesi için sonuna bir "t" harfinin eklendiğini ileri sürerler (*Tâcü'l-ârus*, "cbr" md.). Bunun yanı sıra ceberûtun İbrânîce'deki *gebûrah* kelimesinin Arapçalaşmış şekli olduğunu söyleyenler de vardır (*İA*, III, 40). Kur'an'da rastlanmayan ceberût kelimesi hadislerde "kibriyâ, azamet, cebbarlık, zorbalık" anlamlarında geçer.

İlk sūfîlerde genellikle ceberût tabiri-ne rastlanmaz. Daha sonra gelen Muh-

yiddin İbnü'l-Arabî, Azîz Nesevî, Abdülkerim el-Cîlî ve Sühreverdi el-Maktûl gibi mutasavvıflar ceberût kelimesini tasavvufî bir kavram haline getirmişler, bazan bunu ideler âlemi şeklinde açıklamışlar, bazan da a'yân-ı sâbite* anlayışıyla birleştirmişlerdir.

Bir kısım mutasavvıflara göre ceberût, **mülk*** ile **melekût*** âlemi arasında bir orta âlemdir (Gazzâlî, IV, 250; İbnü'l-Arabî, *İştîlâhât*, "ceberût" md.). Diğer bazı kaynaklarda genellikle üç âlemin en yüksekî ceberût, ortası melekût, en alttaki mülk olarak kaydedilir. Meselâ Sühreverdi bu üçlü âlem sıralamasını verdikten sonra bunları akıl, nefis ve maddede âlemi olarak da adlandırır ve feyzin yukarı âlemlerden aşağıya doğru basamak basamak indiğini belirtir (*Se Risâle*, s. 103, 166).

Azîz Nesevî, yokluk âleminin kuvve halinde bulunan varlıklarına ceberût, mâkul varlıklar âlemine melekût, maddî varlıklar âlemine de mülk adını verir. Mülk melekûtun, melekût da ceberûtun örneği ve aynası olduğundan bunlardan altta bulunan üstündeki âlemi daha ayrıntılı biçimde yansıtır. Bundan dolayı ceberûta "cuma gecesi", melekûta "cuma günü" denilmiştir. Her şey ceberûtta takdir edilir, melekût ve mülkte bunların ayrıntıları verilir. Ceberût mâhiyetler, melekût mâkuller, mülk maddeler âlemidir. Erzurumlu İbrâhîm Hakkı ise üç âlemin en üst tarafına arşı, ortaya ceberûtu, en alta kürsüyü koyar; bu âlemleri gösteren bir de şema verir (*Ma'rifet-nâme*, s. 5, 22). Bunlardan bir üstteki alttakini her yönden kuşatır. Buna göre ceberût, melekût ve mülk âlemini kuşatan geniş âlemdir. Ayrıca İbrâhîm Hakkı, en latif, en nurlu ve en yüce âlemin ceberût olduğunu, bunu ruhlar âleminin takip ettiğini söyler.

Bazı mutasavvıflar Allah'ın zâtına ceberût, ezeli sıfatlarına melekût, diğer bazıları zâta lâhût, sıfatlara ceberût adını verirler. Buna göre ceberût zâtla melekût arasında bulunur. Nitekim Ebû Tâlib el-Mekkî de ceberûtu sıfatlar ve isimler âlemi şeklinde anlamıştır. Vahdet ve hakikat-i Muhammediyye mertebesine de ceberût denilmiştir.

Ceberût âleminde tam bir cebir hali hüküm sürer. Burada Hak, halk için neyi irade ve takdir etmişse o olur. Bu âlemden insan iradesinden eser yoktur. Bütün eşyanın ceberût âlemindeki küllî sûretleri ve a'yân-ı sâbiteleri, daha aşağı âlemlerdeki cüzî sûretlerini varlık sahasına

çıkmaya zorladığı için buna ceberût âlemi denildiği de söylenir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "ceberût" md.; İbnü'l-Arabî, *İştilâhât*, "ceberût" md.; a.m.f., *el-Fütûhât*, I, 246; III, 206; IV, 461; VI, 371; *et-Ta'rifât*, "ceberût" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "cbr" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, "ceberût" md.; Wensinck, *Mu'cem*, "ceberût" md.; Seyyid Ca'fer Seccâdî, *Ferheng-i 'Ulûm-i 'Aklî*, Tahran 1361, "ceberût" md.; a.m.f., *Ferheng*, "ceberût", md.; Gazzâlî, *İhyâ'*, IV, 250; İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, İstanbul 1366, II, 47-50; İbrâhim Hakkı Erzurûmî, *Ma'rifetnâme*, İstanbul 1310, s. 5, 22-23; Hasan Muhammed eş-Serkâvî, *Elfâzû's-Şûfiyye*, İskenderiye, ts., s. 122; *Se Risâle ez Şeyh-i İsrâk* (nşr. Necef Kuli Habîbî), Tahran 1397, s. 51, 103, 166; Aziz Neseî, *İnsân-ı Kâmil* (nşr. Marijan Molé), Tahran 1403/1983, s. 344-390; M. Gâzî Arabî, *en-Nuşûş ft muşalâhî't-Taşavvuf*, Dimaşk 1985, s. 26; B. Carra de Vaux, "Ceberût", *IA*, III, 40; L. Gardet, "Ālam", *ET* (İng.), I, 351.

İRFAN GÜNDÜZ

CEBESOY, Ali Fuat

(1882-1968)

**İstiklâl Savaşı'nda
ilk batı cephesi kumandanı ve
siyaset adamı.**

İstanbul'da doğdu. Anne tarafından dedesi 93 Harbi'nin ünlü kumandanlarından Mehmed Ali Paşa, babası Büyük Millet Meclisi'nin ilk Nâfia Vekili İsmâil Fâzıl Paşa'dır. Erzincan Askerî Rüşdiyesi'ni ve Saint Joseph Lisesi'ni bitirdikten sonra girdiği Harp Okulu'nda Mustafa Kemal ile tanıştı. 1902'de Harp Okulu'ndan, 1905'te de Harp Akademisi'nden mezun oldu. Beyrut ve Rumeli'de görev yaptı, burada İtilahat ve Terakkî Cemiyeti mensuplarıyla münasebeti oldu. Roma ataşemiliterliğinden (1909-1911) sonra 7. Kolordu'da (Manastır-Üsküp) görev aldı, Balkan Harbi'nde Yanya Kalesi müdafaalarına katıldı. I. Dünya Savaşı'nda önce 25. Tümen kumandanı olarak I. Kanal Seferi'nde, arkasından 14. Tümen kumandanı olarak doğu cephesinde 1916 yılı muharebelerinde görev aldı. 1917'de tekrar Sînâ-Filistin cephesine gönderildi, daha sonra 20. Kolordu kumandanı olarak Bi'rüssebi'-Gazze muharebeleri ve Kudüs müdafaasında büyük yararlıklar gösterdi. Bu sırada generalliğe terfi ettirildi. Mütareke sırasında diğer kumandanlarla birlikte ordu kalıntılarını, silâh ve malzemeyi süratle Anadolu'ya taşımaya çalıştı; bölgede jandarmayı güçlendirme gayretleri daha sonra güneyde Millî Mücadele'nin çekirdeğini teşkil etti. Bir süre Mus-

tafa Kemal Paşa'nın yerine Yedinci Ordu kumandanlığına vekâlet etti, daha sonra İstanbul'a gitti. İstanbul'da vataner kurtarılması için çareler arayan askerî-sivil birçok kişi ile görüştü. Bu arada Mustafa Kemal'e destek vaadinde bulundu ve onun da isteğiyle 20. Kolorudunun hazerî karargâhı olan Ankara'ya döndü.

Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçişiyle beraber kolordusunun bütün imkânlarını kullanmak suretiyle gerek Amasya Tamimi gerekse Sivas Kongresi hazırlıkları ve Hey'et-i Temsilîyye'nin çalışmalarında batıda en büyük desteği Ali Fuat Paşa teşkil etmiştir. Bu kolordu, ileride Millî Mücadele yıllarında kurulacak batı cephesinin de temelini oluşturmuştur. İstanbul hükümetince görevden alınmasına rağmen Hey'et-i Temsilîyye kendisine Garbî Anadolu Umum Kuvâ-yı Millîyye kumandanı unvan ve selâhiyetini verdi (9 Eylül 1919). O da I. ve II. Eskişehir Harekâtı ile (Eylül-Ekim 1919, 18-28 Mart 1920) İngilizler'in İzmir'e kadar çekilmelerini sağlayarak Anadolu'da millî iradenin kuvvetle yerleşmesine vesile oldu. Batı cephesi kumandanlığı sırasında Yunan ilerleyişini durdurmak için girdiği Gediz taarruzundan istenilen sonuç elde edilemeyince cephe kumandanlığından alınarak Moskova büyükelçiliğine tayin edildi.

Ali Fuat Paşa'nın Moskova'daki faaliyetleri, Bolşevik rejiminin uzak yakın gerçek niyetlerini öğrenmek, Millî Mücadele'ye gerek diplomatik gerekse maddî açıdan destek sağlamak, Rusya'daki İtilahat ve Terakkî liderleri ve Türk unsurlarıyla temas ederek Ankara'ya bilgi vermek şeklinde özetlenebilir. Buradaki faaliyetleri çerçevesinde 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması'nın hükümlerinin uygulanmasına çalıştığı gibi Sakarya Savaşı'nın kazanılmasında önemli rol oynayan Sovyet malî yardımının çabuklaştırılmasını da sağladı. Ayrıca Enver ve Cemal paşalarla yaptığı temaslardan Anadolu'daki Millî Mücadele'ye dışarıdan yapılabilecek olumsuz tesirleri önlemeye çalıştı.

1922 Mayısında Ankara'ya döndü; önce Müdâfaa-yı Hukuk grubu reisliğine, arkasından Büyük Millet Meclisi II. başkanlığına seçildi (13 Aralık 1922). Oldukça çetin müzakerelerle geçen Lozan görüşmelerinde meclis oturumlarının çoğunu dirayetle idare etti. Daha sonra bu görevden ayrılarak (24 Ekim 1923) ordu müfettişliğine tayin edildi. Bir yıl sonra bu vazifeden de istifa etti ve sadece mil-

letvekilliği görevini sürdürdü. 17 Kasım 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nda umumi kâtip olarak görev aldı. Fırka kısa zamanda mecliste etkili bir muhalefet olarak kendini gösterdi. Ali Fuat Paşa fırkanın kuruluş maksadının Mustafa Kemal'e değil hükümete muhalefet olduğunu ve mecliste bir murakabe sisteminin oluşmasını temine çalıştığını ifade ettiği halde parti kapatıldı; üyelerinin çoğu İzmir Suikasti davasında yargılandılar. Ancak Ali Fuat Paşa ile diğer Millî Mücadele liderleri beerraat ettiler.

Ali Fuat Paşa'nın emekliye sevk edilmesinin arkasından yaşadığı sıkıntılı yıllar, 1933'te Atatürk'ün isteğiyle Konya'dan bağımsız milletvekili seçilince sona erdi. 1934'te Atatürk kendisine Cebesoy soyadını verdi. 24 Mart 1939'dan itibaren de Cumhuriyet Halk Partisi İtya mebusu sıfatıyla Nâfia (1939-1943) ve Münâkalât vekillikleri (1943-1946) görevini yürüttü. Kâzım Karabekir'in ölümü üzerine meclis başkanlığına seçildi (Ocak-Ekim 1948). Daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılarak 14 Mayıs 1950 seçimlerinde Demokrat Parti listesinden Eskişehir bağımsız milletvekili, 1954 ve 1957 seçimlerinde ise İstanbul bağımsız milletvekili seçildi. 27 Mayıs 1960 İhtilâli'nden sonra aktif siyasî hayattan çekildi. 10 Ocak 1968'de vefat etti, vasiyeti üzerine Sakarya'nın Geyve ilçesine bağlı Ali Fuat Paşa adıyla anılan kababaya defnedildi.

Ali Fuat Cebesoy'un Atatürk ile Harp Okulu'nda başlayan dostlukları ömür boyu devam etmiş, Millî Mücadele'nin kader ve ideal arkadaşları arasında daha sonra ortaya çıkan siyasî dargınlıklarda kendisi arabuluculuk yapmak gibi gönüllü bir faaliyet içinde bulunmuştur. Rauf Orbay ve Kâzım Karabekir ile Atatürk'ü görüştürme gayretleri bazı çevrelerin engellemesiyle olumlu sonuçlanmamıştır. Katıldığı savaşlarda gösterdiği başarılar dolayısıyla Osmanlı Devleti ile Alman ve Avusturya devletlerince kendisine çeşitli madalya ve nişanlar verilmiş,

Ali Fuat
Cebesoy